

ELŻBIETA POLUS-SZENIAWSKA

WARUNKI I SPOSÓB ŻYWIENIA WYCHOWANKÓW DOMÓW DZIECKA

CHILDREN NUTRITION AND FOOD PREPARATION CONDITIONS IN ORPHANAGES

Samodzielna Pracownia Higieny Szkolnej
 Państwowy Zakład Higieny
 00-791 Warszawa, ul. Chocimska 24
 Kierownik: dr n. przyr. E. Polus-Szeniawska

Dokonana ocena warunków i sposobu żywienia wychowanków we wszystkich domach dziecka w kraju wykazała, że stan sanitarny bloków żywienia w większości placówek nie budzi zastrzeżeń. W niektórych placówkach wychowankowie otrzymują tylko trzy posiłki dziennie lub nie otrzymują drugiego śniadania do szkoły.

Zaspokajanie potrzeb żywieniowych dzieci i młodzieży w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, mających zapewniać dzieciom trwale lub okresowo pozbawionych opieki rodzicielskiej, odpowiednie warunki umożliwiające prawidłowy rozwój psychofizyczny, jest problemem skupiającym od lat uwagę pracowników pionu higieny dzieci i młodzieży stacji sanitarno-epidemiologicznych [1, 2, 9]. W trakcie sprawowanego nadzoru dokonywana jest ocena zarówno sposobu, jak i warunków, w jakich realizowane jest żywienie wychowanków. Prowadzenie tych ocen zasadne jest zwłaszcza obecnie, w okresie zmian organizacyjnych i zmian w sposobie finansowania placówek oświatowo-wychowawczych.

MATERIAŁ I METODY

W roku 1995 objęto badaniami 327 domów dziecka, wszystkie placówki pozostając w ewidencji stacji sanitarno-epidemiologicznych w kraju. Przebywało w nich 16 471 wychowanków, w tym 7 632 dziewcząt i 8 839 chłopców, z których 4 629 dzieci (28%) mieszkało w 98 domach (30%) zlokalizowanych na wsi, 7 565 dzieci (46%) w 146 domach (45%) w mniejszych miastach i miasteczkach, a 4 277 dzieci (26%) w 83 (25%) w miastach wojewódzkich. W 304 państwowych domach dziecka (93%) przebywało 15 373 wychowanków (93%), w 20 placówkach (6%) prowadzonych przez Kościół – 993 (6%), a w 3 domach prowadzonych przez Fundacje – 105 dzieci (1%).

Niektóre placówki, oprócz dzieci mieszkających na terenie domu, otaczają opieką wychowanków przebywających w internatach, a także dzieci dochodzące z rodzin wymagających pomocy. I tak pod opieką 152 domów dziecka (142 państwowe i 10 prowadzonych przez Kościół) pozostaje 1 077 dzieci nie mieszkających na terenie placówek.

W badaniach, w których brali udział pracownicy pionu higieny dzieci i młodzieży stacji sanitarno-epidemiologicznych, mający pod nadzorem domy dziecka zlokalizowane na terenie

swego działania, posłużono się ankietą, której pytania pozwalały na ocenę sanitarno-higieniczną warunków oraz sposobu żywienia wychowanków [7].

WYNIKI I ICH OMÓWIENIE

Spośród 327 domów dziecka – 31 (10% ogółu) stanowią domy obejmujące opieką małe dzieci i w wieku przedszkolnym, a pozostałe – 296 (90%) to placówki, w których przebywają dzieci w różnym wieku, ale zawsze są wśród nich uczęszczające do szkół

Tabela I. Liczby wychowanków w określonym wieku w domach dziecka (liczby bezwzględne)
Number of inmates in age groups in orphanages (absolute numbers)

Przedział wieku	Liczba wychowanków			Razem	Odsetek (%)
	w domach dziecka prowadzonych przez Państwo	Kościół	Fundacje		
od 3 dni do 3 lat	885	38	60	983	6%
4–6 lat	1 497	210	3	1 710	10%
7–15 lat	9 177	578	39	9 794	60%
16–25 lat	3 814	167	3	3 984	24%
Razem	15 373	933	105	16 471	100%

W tabeli I przedstawiono liczby wychowanków w określonych przedziałach wieku, przebywających w domach dziecka. Z zebranych danych wynika, że 6% ogółu stanowią dzieci w wieku od 3 dni do 3 lat, 10% wychowanków jest w wieku przedszkolnym, a najwięcej wychowanków uczęszcza do szkół podstawowych (60%) i ponadpodstawowych (24%), w tym nieliczni uczęszczają do szkół wyższych.

Liczba dzieci przebywających w poszczególnych domach wahała się od 10 do 125. W placówkach państwowych przebywało od 15 do 125, prowadzonych przez Kościół od 10 do 105 dzieci, a w domach prowadzonych przez Fundację od 20 do 60 wychowanków.

Dla określenia warunków, w jakich przygotowywane są posiłki w domach dziecka, dokonano oceny sanitarno-higienicznej bloków żywienia [8]. Stwierdzono, że w większości placówek (w 277 – 85% ogółu) są one zgodne z wymogami sanitarnymi. Kuchnie w 301 domach (92%) są prawidłowo wyposażone, w 316 domach (97%) właściwie wentylowane, w 304 placówkach (93%) dobrze oświetlone. W 251 kuchniach (77%) zachowany jest ruch jednokierunkowy. Z przeprowadzonej oceny wynika również, że w 57 placówkach (17% ogółu) – 53 państwowych, 3 prowadzonych przez Kościół i 1 domu małego dziecka (prowadzonym przez Fundację) – są ponadto tzw. kuchnie mleczne, tzn. wydzielone pomieszczenia, w których zgodnie z wymogami sanitarnymi przygotowywane są posiłki mleczne dla małych dzieci.

Zaobserwowane w trakcie dokonywania oceny sanitarno-higienicznej bloków żywienia nieprawidłowości istniejące w poszczególnych placówkach: państwowych oraz prowadzonych przez Kościół i Fundację przedstawiono w tabeli II.

Tabela II. Nieprawidłowości sanitarno-higieniczne notowane w blokach żywienia w domach dziecka (liczby bezwzględne)
 Number of sanitary-hygienic violations in kitchens in orphanages (absolute numbers)

Rejestrowane nieprawidłowości	Placówka prowadzona przez			Razem	
	Państwo n = 304	Kościół n = 20	Fundacje n = 3	l. bz. n = 327	Odsetek (%)
Niezgodne z wymogami urządzenia bloku	46	3	1	50	15
Kuchnia:					
– nieprawidłowo wyposażona	24	2	–	26	8
– źle oświetlona	23	–	–	23	7
– niewłaściwie wentylowana	9	–	–	9	3
– nie zachowany ruch jednokierunkowy	70	5	1	76	23

Analizując sposób żywienia wychowanków domów dziecka skoncentrowano się na liczbie posiłków przygotowywanych przez placówkę. Uzyskane dane, dotyczące sposobu żywienia wychowanków w znacznej liczbie domów dziecka są niepokojące. Stwierdzono bowiem, że w 9 domach dziecka (3% ogółu) znajdujących się w 6 województwach – szczecińskim, tarnobrzescim, rzeszowskim, jeleniogórskim, krakowskim i lubelskim, a obejmujących opieką 499 wychowanków (3%) w wieku od 3 do 21 lat, podaje się tylko trzy podstawowe posiłki – śniadania, obiady i kolacje, przy czym w jednym z nich, zlokalizowanym w województwie tarnobrzescim, obejmującym opieką 80 wychowanków w wieku od 3 do 20 lat (stawka żywieniowa – 3 zł), dzieci nie mogą otrzymać kanapek pomiędzy posiłkami.

W 77 domach dziecka (24%) przygotowuje się dla dzieci cztery posiłki w ciągu dnia. I tak w 9 domach obejmujących opieką 514 dzieci w wieku od 3 do 24 lat, nie podaje się drugich śniadań, a w 68 domach, w których przebywa 3226 (20% ogółu) wychowanków, w wieku od 2 tyg. do 25 lat zrezygnowano z podawania podwieczorków. W dwóch spośród nich, obejmujących opieką 135 dzieci, podwieczorki przygotowywane są tylko dla najmłodszych, a w domu, w którym przebywa 31 dzieci w wieku od 5 do 19 lat, podaje się je od czasu do czasu.

Zasadniczo w placówkach tych, z wyjątkiem 4 domów, w których przebywa 205 dzieci w wieku od 3 do 24 lat, wychowankowie mogą otrzymywać kanapkę pomiędzy wyznaczonymi posiłkami.

W pozostałych 241 domach dziecka (73%) – przygotowywanych jest 5 posiłków i w każdym z nich, z wyjątkiem 11 placówek, w których przebywa 482 wychowanków w wieku od 3 tyg. do 24 lat, dziecko może otrzymać dodatkowo kanapkę pomiędzy posiłkami.

Należy zaznaczyć, że w placówkach przygotowujących mniejszą liczbę posiłków w ciągu dnia, jak i w domach wydających, zgodnie z zasadami prawidłowego żywienia

dzieci i młodzieży 5 posiłków, stawka żywieniowa kształtowała się na podobnym poziomie i wynosiła w placówkach, obejmujących opieką dzieci małe w wieku od 3 dni do 8-miu lat od 2,00 do 4,30 zł, w pozostałych – 296 domach, w których przebywają dzieci w wieku od 2 tyg. do 25 lat, wynosiła od 2,50 do 5,00 zł. Wielkość stawki żywieniowej w placówkach zlokalizowanych na wsiach czy też w miastach kształtowała się na podobnym poziomie. Szczegółowe dane, określające wielkość stawki żywieniowej realizowanej w roku 1995 w poszczególnych domach, jak i niektóre dane obrazujące sposób żywienia wychowanków w zależności od organu prowadzącego placówkę przedstawiono w tabelach III i IV.

Tabela III. Wysokość stawki żywieniowej w poszczególnych domach w zależności od organu prowadzącego placówkę w roku 1995
Rates for inmates' nutrition in orphanages in 1995

Wysokość stawki (złote)	Placówka prowadzona przez (liczby bezwzględne)				
	Państwo	Kościół	Fundacje	Razem	Odsetek (%)
2,0–2,5	13	–	–	13	4
2,6–3,0	51	–	1	52	16
3,1–3,5	108	14	–	122	37
3,6–4,0	90	5	1	96	29
4,1–4,5	14	1	1	16	5
4,6–5,0	28	–	–	28	9
Razem	304	20	3	327	100

Tabela IV. Sposób żywienia wychowanków domów dziecka
Children nutrition in orphanages

Badana cecha	Placówka prowadzona przez			Razem	
	Państwo n = 304	Kościół n = 20	Fundacje n = 3	l. bz.	Odsetek (%)
przygotowywane:					
drugie śniadania	286	20	3	309	94
podwieczorki	227	20	3	250	76
dodatkowe kanapki między posiłkami	289	20	2	311	95
stale dostępne napoje	296	20	3	319	97
porcjowane drugie dania	285	9	3	297	91
porcjowana zupa	38	3	1	42	13
wydzielany chleb do obiadu	3	1	–	4	1

Reasumując należy stwierdzić, że wychowankowie nie we wszystkich domach dziecka mogą otrzymać kanapkę pomiędzy posiłkami. Badania wykazały także, że 446 wycho-

wanków w wieku od 2 tyg. do 23 lat, przebywających w 8 placówkach, nie ma stałego dostępu do napojów.

W niniejszych badaniach ocenie poddano także warunki spożywania posiłków przez wychowanków domów dziecka. Z zebranych danych wynika, że w 300 placówkach (92%) wychowankowie spożywają posiłki we wspólnej jadalni, a w 27 domach (8%), zwłaszcza obejmujących opieką dzieci małe, w jadalniach mniejszych – grupowych. We wszystkich domach dziecka, z wyjątkiem 42 placówek (13%), w tym w 20 domach dziecka obejmujących opieką 755 wychowanków w wieku od 4 do 23 lat oraz w 22 domach, w których przebywa 865 dzieci w wieku od 10 dni do 8 lat, zupa podawana jest w wazach i dziecko samo decyduje o ilości, którą chce spożyć. W 4 placówkach – jednym domu, obejmującym opieką 43 małych dzieci do trzeciego roku życia oraz 3 domach, w których przebywa 114 wychowanków w wieku od 4 do 21 lat, chleb do obiadu jest wydzielany, natomiast w pozostałych 323 placówkach (99%) podawany jest bez ograniczeń.

W 297 (91%) placówkach posiłki są porcjowane w kuchni dla poszczególnych wychowanków lub niekiedy dla całej grupy. Jedynie w 30 placówkach (9%) – w tym w 11 domach, obejmujących opieką 312 dzieci młodsze w wieku do 8 lat oraz w 19 placówkach, w których przebywa 929 dzieci w wieku od 2 do 22 lat, posiłki dla wychowanków nie są porcjowane w kuchni.

Ze względu na obecność wśród podopiecznych domów dziecka wychowanków uczęszczających do szkół, interesującym wydało się sprawdzenie czy uczniowie zabierają drugie śniadanie do szkoły. Konieczność spożywania go przez dzieci i młodzież w czasie kilkugodzinnych zajęć w szkole została mocno udokumentowana badaniami [3, 5, 6, 10].

Na podstawie uzyskanych danych można stwierdzić, że prawie wszyscy wychowankowie zabierają drugie śniadanie do szkoły. Bywa też, że np. 2 placówki wykupiły dla swych 62 wychowanków śniadania przygotowywane przez stołówkę szkolną lub 66 wychowanków jednego domu zamiast śniadania spożywa w szkole zupę, a także 73 wychowanków z dwóch domów dziecka wraca ze szkoły na drugie śniadanie do placówek. Natomiast w jednym z domów dziecka, 66 wychowanków, jeżeli ma ochotę może samodzielnie przygotować sobie podczas pierwszego śniadania kanapki, które zabiera do szkoły.

Stwierdzono także, że 720 wychowanków mieszkających w 15 domach nie zabiera ze sobą śniadania do szkoły i tym samym nieprzestrzegana jest istotna w żywieniu uczniów zasada, iż przerwa pomiędzy posiłkami nie powinna być dłuższa aniżeli 4 godziny [3, 10].

Nieprzestrzeganie w części placówek zasad prawidłowego żywienia, tak ważnego dla właściwego rozwoju fizycznego dzieci, wydaje się być poważnym mankamentem w jakości sprawowanej nad nimi opieki. Racjonalne żywienie bowiem jest podstawą prawidłowego rozwoju organizmu, a sposób żywienia dziecka wpływa nie tylko na jego rozwój somatyczny, ale odgrywa decydującą rolę w kształtowaniu właściwych nawyków żywieniowych co w dużej mierze decyduje o zdrowiu dorosłego człowieka [4, 5, 6].

Trudności finansowe, z którymi, z wyjątkiem 11 placówek (3%), borykają się wszystkie pozostałe domy (316 – 97%) nie mogą stanowić usprawiedliwienia dla zaobserwowanych nieprawidłowości, tym bardziej, że spośród domów mających kłopoty finan-

sowe 310 (98%) otrzymuje dary w postaci żywności i odzieży, a 260 (84%) dodatkową pomoc finansową ze strony sponsorów.

Znaczenie żywienia dla prawidłowego rozwoju dziecka jest niepodważalne, a więc troska o właściwy jego sposób, jak i odpowiednie warunki jego prowadzenia winna stale pozostawać w kręgu zainteresowań osób sprawujących opiekę nad wychowankami, jak i osób sprawujących nadzór nad placówkami.

WNIOSKI

1. Ocena warunków i sposobu żywienia wychowanków domów dziecka wykazała, że stan sanitarny bloków żywienia w większości placówek nie budzi zastrzeżeń, a sposób żywienia w poszczególnych domach różni się znacznie.

2. W części placówek opiekuńczych w sposobie żywienia wychowanków zanotowano pewne nieprawidłowości. Uzasadnia to konieczność podejmowania bieżących działań, zmierzających poprzez skrócenie nadmiernie długich przerw między posiłkami do jego poprawy, dla wyeliminowania ewentualnych konsekwencji dla zdrowia i rozwoju dzieci.

3. W 241 domach (73%) podawano 5 posiłków dziennie. We wszystkich pozostałych domach dziecka należałoby stosować taki sposób żywienia wychowanków.

E. Polus-Szeniawska

CHILDREN NUTRITION AND FOOD PREPARATION CONDITIONS IN ORPHANAGES

Summary

The study was carried out in all orphanages listed in sanitary – epidemiological stations. The main purpose of the study was to assess children nutrition and sanitary – hygienic conditions of meal's preparation in orphanages. Inspectors of Children's and Youth's Hygiene Departments of the sanitary – epidemiological stations assessed, by means of a uniformed questionnaire, the sanitary – hygienic conditions of kitchens and dinning-rooms and quality of diet served in orphanages.

From total 327 children's homes (with 16471 inmates aged from 3 days up to 25 years) included in the study, 93% were run by State, 6% by the Church and 1% by Foundations.

Results of the study showed that in majority of orphanages the sanitary conditions of meal preparation and consumption were satisfactory. Kitchens with proper equipment were recorded in 301 orphanages (92%), with good ventilation in 316 orphanages (97%) and with sufficient lighting in 304 orphanages (93%).

Dietary assessment of children showed that in some orphanages inmates have eaten too few meals a day. In contrary it must be emphasized that in 241 orphanages (73%) the meals were served five times a day. It leads to assumption that in remaining 27% such a way of meals giving should be possible to achieve.

PIŚMIENNICTWO

1. Kocańda-Ulanecka K., Polus-Szeniawska E., Szlakowska M.: Rozwój psychofizyczny dzieci wychowywanych w domu dziecka i w rodzinie. Roczn. PZH, 1985, 36, 68.
2. Kocańda-Ulanecka K., Polus-Szeniawska E.: Problemy dziecka wychowywanego w domu dziecka i w rodzinie. Pamięt. XXX Ogólnopolskiego Zjazdu Higieny i Medycyny Szkolnej. AWF, Katowice, 1993, 86.
3. Kozłowska-Wojciechowska M.: Problemy odżywiania w racjonalnym żywieniu ucznia. Mat. Konf. „Potrzeby rozwojowe i higieniczne populacji w wieku szkolnym. PTH, 1995.

4. *Mandrowska-Xinxo A.*: Nasz sposób żywienia a zdrowie. WFiHS, 1978, 26, 338.
5. *Mandrowska-Xinxo A.*: Wychowanie zdrowotne w zakresie prawidłowego sposobu żywienia dzieci i młodzieży. WFiHS, 1979, 27, 67.
6. *Mandrowska-Xinxo A.*: Ocena sposobu żywienia dzieci w przedszkolach. PZH, 1993.
7. *Polus-Szeniawska E.*: Ocena warunków zdrowotnych w domach dziecka w Polsce. Roczn. PZH 1998, 49, 93.
8. Poradnik higieny szkolnej. WSSE, Poznań, 1993.
9. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dn. 21.02.1994 r. Dz. Ust. Nr 41, 28.03.1994.
10. *Wojnarowska B., Szponar L., Turlejska H., Mandrowska- Xinxo A.*: Śniadania szkolne dla wszystkich uczniów w Polsce Uncle Ben's, 1995 r.

Otrzymano: 1997.07.04